LAUSUNTO

Asia: VNS 8/2024 vp Kulttuuripoliittinen selonteko

Sanaston lausunto Sivistysvaliokunnalle kulttuuripoliittisesta selonteosta

Sanasto ry, Sanasto rf on valtakunnallinen kirjallisuuden tekijänoikeusjärjestö, joka valvoo kirjallisuuden tekijöiden oikeuksia ja etuja. Edustamme yli 18 000 kirjallisuuden tekijää. Sanaston jäsenjärjestöjä ovat Suomen tietokirjailijat ry, Suomen Kirjailijaliitto ry, Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto ry sekä Finlands svenska författareförening rf. Kiitämme mahdollisuudesta lausua asiassa.

Sanaston pääviestit:

- Kulttuuripoliittisessa selonteossa on tuotu hyvin esille tekijät ja tekijänoikeudet.
- Erityisesti kirjallisuuden osalta vanhentuneita rakenteita tulee pystyä nykyaikaistamaan, jotta kirjailijoilla ja kääntäjillä on mahdollisuus tulla toimeen omalla työllään.
- Valtion ja muun julkisen sektorin tulee esimerkillisesti kunnioittaa tekijänoikeuksia kaikessa toiminnassaan.

Kulttuuripoliittinen selonteko tuo hyvin esille kirjallisuuden ja tekijänoikeudet

Kulttuuripoliittisessa selonteossa on tuotu hyvin esille tekijät ja tekijänoikeudet. Lisäksi kiitämme erityisesti Kulttuuripoliittiseen selontekoon otetusta kirjauksesta koskien kirja-alasta tehtävää laajempaa selvitystä ja kansallista toimenpideohjelmaa kirjallisuuden tukemiseksi. Samalla haluamme muistuttaa, että kirjallisuus on sekä kaunokirjallisuutta että tietokirjallisuutta. Nyt tietokirjallisuus ei varsinaisesti näy selonteossa, vaikka sillä on suuri merkitys kansallisen kulttuurimme rakentumisessa.

On erittäin tärkeää, että tekijänoikeuslainsäädäntöä ja -järjestelmää kehitetään ja ylläpidetään niin, että tekijöiden taloudelliset ja moraaliset oikeudet turvataan. Tekijöillä tulee olla mahdollisuus tulla toimeen omalla työllään ja tämä mahdollisuus toteutuu vain, jos tekijänoikeus suojaa tekijöiden työn tuloksia ja niiden hyödyntämistä. On myös tärkeää, että lainsäädäntö tukee oikeuksien tehokasta lisensiointia. Yleinen sopimuslisenssi mahdollistaisi nykyistä laajemman teosten lisensoinnin ja toisi siten enemmän tuloja

tekijöille. Lisäksi yleinen sopimuslisenssi keventäisi lainsäätäjän taakkaa tekijänoikeuslain sopimuslisenssisäännösten päivittämisen osalta.

Pidämme tärkeänä, että tekijöiden ja muiden oikeudenhaltijoiden tekijänoikeuksiin ja tekijänoikeudella suojatun aineiston käytön korvaamiseen liittyvät intressit otetaan huomioon tekoälyteknologioita kehitettäessä. **86 %** Sanaston asiakaskyselyyn 2025 vastanneista tekijöistä piti tärkeänä, että kirjallisuuden tekijä saa itse päättää siitä, salliiko hän teoksensa käyttämisen tekoälyn kouluttamiseen ja **90 %** piti tärkeänä, että kirjallisuuden tekijä saa korvauksen, jos hänen teoksiaan käytetään tekoälymallin kouluttamiseen.

Kulttuuripoliittisessa selonteossa on asetettu hieno tavoite, jonka mukaan kulttuuri- ja luovien alojen julkinen rahoitus ja rakenteet parantuvat vuoteen 2040 mennessä niin, että luovan talouden osuus bkt:sta kaksinkertaistuu. Sanasto kannattaa tätä tavoitetta ja on valmis omalta osaltaan tekemän kaiken voitavansa kirja-alan kasvun eteen. Ensimmäinen edellytys kirja-alan kasvulle on se, että kirjallisuuden tekijät voivat tulla toimeen omalla työllään ja siten jatkaa uuden kirjallisuuden luomista.

Tekijöiden mahdollisuus tulla toimeen omalla työllään turvattava

Sanaston keskeisimpiä tehtäviä on kirjastojen lainauskorvausten ja e-teosten kirjastokäytön korvausten tilittäminen kirjallisuuden tekijöille. Nämä korvaukset ovat olennainen osa kirjallisuuden tekijöiden tuloja. Suomalaiset ovat ahkeria kirjastojen käyttäjiä: vuonna 2023 yleisistä kirjoista tehtiin enemmän lainoja kuin 15 aikaisempaan vuoteen. Lainauskorvausmäärärahan tasokorotuksissa Suomi on kuitenkin jäänyt muista Pohjoismaista jälkeen. Edellisen kerran määrärahaa on nostettu vuonna 2016. Lisäksi viime vuosien voimakas elinkustannusten nousu on entisestään lisännyt kirjallisuuden tekijöiden taloudellista ahdinkoa, kun tekijänoikeuskorvaukset eivät ole nousseet lainkaan.

Eduskunta edellytti vuonna 2021 tekemässään lausumassa, että lainauskorvaukset on nostettava takaisin pohjoismaiselle tasolle. Myös valtion budjetista maksettavien tekijänoikeuskorvausten ajantasaistaminen on olennaista tekijöiden toimeentulon kannalta. Tekijät eivät voi tulla toimeen työllään, jos he eivät saa korvausta teostensa hyödyntämisestä.

Vastaava puute tekijänoikeuskorvauksissa koskee valtion erikoiskirjasto Celian käytöstä tekijöille maksettavia korvauksia. Celiasta tehdään vuosittain jo lähes miljoona lainaa, joista tekijät eivät saa minkäänlaista korvausta. Sitä ei voi pitää pienellä kielialueella merkitykseltään vähäisenä. Celian päätös kaiken lainaamisen siirtämisestä verkkoon vuoden 2025 aikana siirtää lähes kaikki loputkin lainat pois korvauksen piiristä. Säästötavoitteet toteutetaan kirjallisuuden tekijöiden kustannuksella. Tekijöiden oikeuksien kunnioittamisen hinta ja lisäbudjetin tarve olisi ollut nykyisellä korvaustasolla noin 360 000 euroa.

Lukemisesteisten kirjastopalveluita koskevassa laissa tulisi valtuutettuja yhteisöjä koskevien oikeuksien ja velvollisuuksien yhteydessä viitata lisäksi saavutettavan kirjallisuuden käytöstä teosten tekijöille maksettaviin korvauksiin. Tekijöillä tulee olla oikeus korvaukseen heidän teostensa käyttämisestä Celia-palveluiden yhteydessä.

Lainauskorvauksen ja Celia-korvausten ajantasaistamisen lisäksi korkeakoulukirjastoissa käytettävät sähköiset kirjapalvelut, ns. ”verkkokirjahyllyt”, tulee saattaa e-kirjojen ja e-äänikirjojen kirjastokäytön korvauksen piiriin mahdollisimman pian. Myös tältä osin kirjallisuuden tekijät jäävät kokonaan ilman korvauksia teostensa hyödyntämisestä, vaikka kaikki muut kirjastojen e-teokset ovat jo kirjastokäytön korvauksen piirissä. Jotta tekijät voisivat tulla toimeen omalla työllään, heillä täytyy olla oikeus saada asianmukainen korvaus silloin, kun heidän teoksiaan käytetään. Valtiolla on erityinen vastuu tekijänoikeuksien kunnioittamisesta.

Kirjallisuuden tekijöiden mahdollisuus tulla toimeen omalla työllään edellyttää, että he saavat asianmukaisen korvauksen teostensa hyödyntämisestä. Toivomme, että kulttuuripoliittisen selonteon myötä myös valtio toimii vastuullisesti kirjallisuuden käyttäjänä tai kirjallisuuden käytön mahdollistajana ja huolehtii siitä, että tekijät saavat teostensa hyödyntämisestä asianmukaisen korvauksen. Selonteossa esille tuotu tavoitteiden konkretisointi, vaikuttavuus ja mittaaminen ovat erittäin kannatettavia. Toimeenpanosuunnitelman laatiminen on tärkeä vaihe kulttuuripoliittisen selonteon tavoitteiden toteuttamisessa ja olemme mielellämme mukana vaikuttamassa toimeenpanosuunnitelman laatimiseen ja mittareiden valitsemiseen.

Helsingissä 3. päivänä maaliskuuta 2025

Niina Vettensola

Toiminnanjohtaja
Sanasto ry, Sanasto rf